

SKOVLANDBRUG

- fra jord til bord

Nyetablerede træer; pil, rødøl og morbær, som er plantet i alléer hos mælkeproducent Mads Helms på Sommerbjerg til bl.a. fodersupplement til kvæg.

SKOVLANDBRUG – FRA JORD TIL BORD

Udgivet af Økologisk Landsforening med støtte fra Fonden for Økologisk Landbrug som en del af projektet *InTRÆgrer 3.0 – integration af træer i økologisk landbrug*.

TEKST

Julie Rohde Birk, Økologisk Landsforening
Mette Kronborg, Økologisk Landsforening
Marendine Ladegaard, Økologisk Landsforening
Jannie Bak Pedersen, Økologisk Landsforening
Rikke Grønning Thorøe, Økologisk Landsforening
Sybille Kyed, Økologisk Landsforening
Karen Munk Nielsen, Økologisk Landsforening

FAGLIGE INPUT

Mads Helms, Sommerbjerg
Bent Rasmussen, Rydalsgaard
Bjarne Larsen, Forum Østergaard
Henrik Pedersen, Lille Svanholm

FOTO/ILLUSTRATION

Mette Kronborg, Økologisk Landsforening
Julie Rohde Birk, Økologisk Landsforening
Mai Tscherning, Økologisk Landsforening
Marendine Krainert Ladegaard, Økologisk Landsforening
Joachim Plaetner Kjeldsen, ThyViral
Morten Telling, Moxtell
Søren Gammelmark, Gammelmark Photography

FORSIDEFOTO

Søren Gammelmark, Gammelmark Photography
Køer i læhegn med bl.a. æbler hos Henrik Pedersen på Lille Svanholm.

LAYOUT

Mai Tschjerner, Økologisk Landsforening
Jannie Bak Pedersen, Økologisk Landsforening

TRYK

KLS Pureprint.

STØTTET AF

Fonden for **økologisk landbrug**

2020

1. oplag

MERE SKOVLANDBRUG

Besøg Økologisk Landsforenings hjemmeside:
www.okologi.dk/skovlandbrug

INDHOLD

Forord	side 5
Siden sidst	side 6
Introduktion: skovlandbrug vil blive efterspurgt	side 8
SKOVLANDBRUGSPRAKTIKERE OG DERES ERFARINGER	
Rydalsgaard	side 10
Forum Østergaard	side 12
Sommerbjerg	side 14
SKOVLANDBRUGSPRODUKTER: FRA JORD TIL BORD	
En guide til foodservice	side 16
Tanker om afsætningsstrategi	side 19
Salg til professionelle køkkener	side 20
Skovlandbrug i Danmark	side 22

Æbletræer, enten solitære eller i rækker, beskytter afgrøder og dyr mod vind og giver samtidig bedre vilkår for småfauna på Røngården.

SKOVLANDBRUG KAN REVOLUTIONERE LANDBRUGET

Du sidder med et katalog, som er det tredje i en serie af skovlandbrugskataloger, som Økologisk Landsforening har udarbejdet. Dette katalogs formål er at give dig, der praktiserer skovlandbrug, inspiration til, hvordan du kan skabe kontakt til aftagere af skovlandbrugsprodukter, f.eks. professionelle køkkener, kokke, kantinechefer og restauratører, og hvordan du kan fortælle dem om værdierne i et skovlandbrug.

SYBILLE KYED

LANDBRUGS- OG
FØDEVAREPOLITISK
CHEF, ØKOLOGISK
LANDSFORENING

Økologer er fremsynede og modige mennesker, der har øje for nye løsninger. Det konstaterer jeg igen og igen, og jeg siger det med stolthed i stemmen. På bare to år har Økologisk Landsforening, siden vi opstartede projektet *Integration af træer i økologisk landbrug (InTRÆgrer)* i 2018, opbygget et netværk på over 1.000 mennesker med interesse for skovlandbrug. Det er en spændende tid, vi går i møde, hvor jeg mærker viljen til at gøre noget nyt og anderledes. Med det in mente vil jeg præsentere baggrunden og perspektiverne for skovlandbrug som et fremtidigt system i landbruget.

Skovlandbrug er et forholdsvis ukendt dyrkningssystem herhjemme, og der findes ikke mange studier af systemet, der dokumenterer potentialerne under danske forhold. Udenlandsk forskning har dog vist, at skovlandbrug har potentiale til at bidrage med positive effekter for produktion, dyrkningssikkerhed, natur, biodiversitet, dyrevelfærd, jordbundskvalitet, klima og vandmiljø. Ligeledes giver systemet landbruget mulighed for at producere nye fodermidler og levere råvarer til fiber-, energi- og byggeindustrien.

Dermed taler skovlandbrug direkte ind i de forventninger, der er til fremtidens landbrug – nemlig et produktivt landbrug i pagt med klima og natur, som kan rykke grænsen for, hvordan der skabes samspil mellem drift og natur, og udvide bredden og kompleksiteten af de ydelser, som landbruget kan og skal levere i fremtidens samfund. Jeg ser, at der er forandringer under opsejling.

De store politiske planer i såvel Danmark som i EU, herunder klimahandlingsplan, natur- og biodiversitetsplan, en ny syvårsramme for EU's landbrugspolitik og de tilhørende landbrugsstøtteordninger, der netop nu ligger på politikernes borde og drøftes med interesseorganisationer, herunder med Økologisk Landsforening, skaber nye oplagte muligheder for, at træerne igen får plads i det danske landbrugslandskab.

Vi skal selvfølgelig ikke underkende, at det er en krævende opgave at skabe forandring og omstilling, ikke mindst, når vi er afhængige af en radikalt ny politik, men der er grund til optimisme for skovlandbrug. EU-kommissionen peger selv i en meddelelse om en europæisk grøn pagt på, at de nationale strategiske planer, som medlemslandene er pålagt at lave for

den kommende syvårs periode for EU's landbrugsstøtteordninger, skal føre til mere bæredygtig praksis såsom skovlandbrug. Desuden oplever jeg, at Miljø- og Fødevareministeriet er positivt interesseret. Sammen med ministeriet har vi de seneste to år gjort det nemmere at etablere skovlandbrug på trods af EU's nuværende landbrugsstøtteregler. Antallet af poppeltræer i en lavskovsbevoksning er halveret fra 2.000 træer til 1.000, og omdriftstiden - dvs. den tid, der må gå, mellem høst af ved fra træerne - er sat op fra 10 til 20 år. Begge ændringer gør det nemmere at kombinere beplantning med husdyrhold. Vi har ligeledes øget antallet af træer af andre arter, der må være i en lavskovsbeplantning med poppeltræer, fra 100 til 400 træer, hvilket gør det nemmere at anlægge alsidige beplantninger, der er interessante for dyrene året rundt, idet der både kan være frugttræer og stedsegrønne træer, der yder ly og læ, når løvtræerne har tabt deres løv. Samtidig er grundlaget for mere biodiversitet på disse arealer forbedret. Herudover har vi fået afklaret mange spørgsmål relateret til etablering af skovlandbrug og sammen med Landbrugsstyrelsen fundet veje og løsninger i langt de fleste tilfælde.

I sommeren 2020 fik Økologisk Landsforening en millionbevilling til skovlandbrugsprojektet *Skovlandbrug – et bæredygtigt landbrugssystem for planteavl og mælkeproduktion (ROBUST)*. Sammen med 10 partnere skal vi udvikle, undersøge og udbrede skovlandbrug i Danmark. Desuden har Institut for Agroøkologi, Jordbrugssystemer og Bæredygtighed ved Aarhus Universitet fået bevilliget projektet *Multi-actor and transdisciplinary development of efficient and resilient MIXED farming and agroforestry systems (MIXED)*, som i samarbejde med forskere fra hele Europa skal undersøge forskellige typer blandede landbrugssystemer, herunder skovlandbrug. Det giver god mening, for vi skal blive bedre til og klogere på netop denne måde at dyrke landbrug på. Skovlandbrug er simpelthen det nye sorte, eller skulle vi sige grønne, for vi står med alle de rigtige ingredienser til succes. Vi står på en brændende platform, der kræver nytænkning i landbruget, politisk interesse og strategiske beslutninger lige forude i både Danmark og EU, der kan give helt nye muligheder samt en kreds af landmænd, der gerne vil i gang. Jeg vil derfor bekræfte over for alle jer, der er i gang med skovlandbrug eller gerne vil i gang, at I har fat i noget rigtigt, og at I skal fortsætte på trods af, hvad der må være af manglende afklaring og behov for faglig udvikling og mere erfaring. Alle med kokkehuer på kan jeg opfordre til at være nysgerrig og tage kontakt til den nærmeste skovlandbruger. Der er potentiale og velsmagende produkter lige om hjørnet. Fælles for os alle er, at vi vil en grønere fremtid, hvor naturen er en integreret del af landbruget.

SIDEN SIDST

SKOVLANDBRUGSNETVÆRKET HAR VOKSEVÆRK

I oktober 2020 nåede skovlandbrugsnetværket på facebook 1.000 medlemmer. I netværket deles nyeste forskningsresultater, videoer, artikler m.m. omhandlende skovlandbrug og der opfordres til vidensudveksling medlemmerne imellem. Alle skovlandbrugsinteresserede er velkomne i gruppen her: facebook.com/groups/skovlandbrug.

SKOVLANDBRUG SOM MIDDEL TIL KLIMATILPASNING

Promilleafgiftsfonden har valgt at støtte Økologisk Landsforenings projektidé om skovlandbrug som klimatilpasningsmiddel med 895.000 kroner. Projektets formål er at øge landbrugets robusthed mod fremtidige klimaforandringer ved at afdække træer og buskes evne til at sikre produktionen, herunder bl.a. ift. vandholdende og -drænende evne samt temperaturregulerende effekter. Projektet starter 1. januar 2021.

I et nyt projekt sætter Økologisk Landsforening fokus på skovlandbrug som middel til at øge landbrugets robusthed mod fremtidige klimaforandringer.

FARM TO FORK STRATEGI

Europa-Kommissionen fremlagde i 2020 Farm to Fork strategien, som sammen med biodiversitetsstrategien udgør The Green Deal – en samlet strategi for fremtidens fødevarerforsyning, håndtering af klima- og biodiversitet, sikring af økonomisk retfærdighed i forsyningskæden og fremme af økologisk landbrug. Kommissionen nævner skovlandbrug som et redskab til at nå målene om reduceret input af næringsstoffer og pesticider, bedre performance ift. klima og biodiversitet samt mere robuste fødevarerforsyninger og anbefaler tilskudsordninger til skovlandbrug og andre regenerative landbrugsmetoder.

Skovlandbrug er anerkendt af Europakommissionen som et vigtigt landbrugssystem, der bidrager positivt til en lang række af målene i kommissionens strategi for fremtidens fødevarerforsyning.

MIXED

ICROFS og Økologisk Landsforening er danske partnere i det nystartede EU-projekt *Multi-actor and transdisciplinary development of efficient and resilient MIXED farming and agroforestry systems (MIXED)*, hvis formål er at støtte udviklingen af bl.a. skovlandbrugssystemer, der optimerer ressourceudnyttelse, reducerer drivhusgasemissioner og viser modstandsdygtighed over for klimaforandringer ved behandling af agronomiske, tekniske, miljømæssige, økonomiske, institutionelle, infrastrukturelle og sociale fordele og begrænsninger.

ROBUST

Økologisk Landsforening fik i 2020 sammen med 10 partnere bevilget 14,9 millioner fra Grønt Udviklings- og Demonstrationsprogram og Fonden for Økologisk Landbrug til projektet *Skovlandbrug – et bæredygtigt landbrugssystem for planteavl og mælkeproduktion (ROBUST)*, hvis formål er at fremme skovlandbrug. Projektet skal de næste fire år forske i bl.a. klima og biodiversitet i sammenhæng med skovlandbrug samt arbejde med branding og afsætning af skovlandbrugsprodukter.

Fra 2020 er der gode udsigter til, at reglerne for tilskud til skovdrift med dyrehold bliver nemmere at navigere i.

Skovlandbrug fremhæves af Europakommissionen som metode til at øge biodiversiteten i landdistrikter.

ÆNDRINGER I REGLER FOR TILSKUD OG STØTTE

Ændringer i reglerne for tilskud til lavskov betyder, at det fra 2020 bliver nemmere at kombinere skovdrift med dyrehold i et skovlandbrugssystem. Antal popler pr. ha er halveret fra 2.000 til 1.000, og omdriftstiden er fordoblet til 20 år. Antal træer af andre arter end lavskov er sat op fra 100 til 400, hvilket giver mulighed for en større diversitet.

DEN EUROPÆISKE BIODIVERSITETSSTRATEGI

Europakommissionen offentliggjorde i maj 2020 den europæiske biodiversitetsstrategi for 2030. I strategien blev skovlandbrug flere steder fremhævet som metode til at øge biodiversiteten, bl.a. udbredelsen af støtteforanstaltninger for skovlandbruget under udviklingen af landdistrikterne bør øges, da det i høj grad har potentiale for at komme biodiversiteten, mennesker og klimaet til gode.

EURAF

Danmark er fra 2020 repræsenteret i European Agroforestry Federation, som arbejder politisk for mere skovlandbrug i Europa. Foreningen arbejder især for inklusion af skovlandbrug som decideret driftsgren i de kommende fælles europæiske landbrugspolitikker (CAP'er). Mette Kronborg og Julie Rohde Birk fra Økologisk Landsforening er nationale delegerede i foreningen.

SKOVLANDBRUG VIL BLIVE EFTERSPURGT

I dette katalog er markedsføring og afsætning af produkter fra skovlandbrug i fokus. Begge er en forudsætning for udbredelse af skovlandbrug og er heldigvis godt hjulpet på vej af en række særlige fordele ved skovlandbrug sammenlignet med andre landbrugssystemer.

Skovlandbruget på Forum Østergaard består af frugt- og nøddetræer og planteavl til konsum, og her er der stort fokus på den fremtidige afsætning og markedsføring af bedriftens produkter inkl. skovlandbrugsprodukterne.

HVORFOR KAN SKOVLANDBRUGSPRODUKTER SÆLGES?

Produkter fra skovlandbrug vil typisk være mere bæredygtige end produkter fra andre former for landbrug. Det er de, fordi de spiller positivt ind på parametre som klima, biodiversitet, dyrevelfærd og miljø.

Selv om vi endnu ikke kan sætte eksakte værdier på effekterne af skovlandbrug i en dansk kontekst, er der ingen tvivl om, at skovlandbrug ud fra en helhedsbetragtning af de nævnte parametre udmærker sig i en mere bæredygtig retning end andre former for landbrug. Der søsættes i 2020 og 2021 projekter, som skal kvantificere netop disse effekter, så vi i fremtiden har et estimat af, hvor stor effekten af skovlandbrug er. Nedenstående parametre har betydning for forbrugerne og øvrige aftagere af fødevarerprodukter og karakteriserer samtidig skovlandbrug.

MERE NATUR

Træer og buske udvider markens økologiske rum. De giver permanente levesteder og større fødegrundlag for vilde dyr og planter, som kan leve og færdes omkring træerne i sikkerhed for jordbearbejdning. Denne permanenthed er en af de vigtigste årsager til, at skovlandbrug vurderes at have en væsentligt højere naturværdi end almindelige omdriftsmarker.

BEDRE NÆRINGSSTOFUDNYTTELSE

Skovlandbrug udnytter en større del af gødningen. Det skyldes, at skovlandbrugssystemer har flere slags planter, herunder buske og træer med et større og dybere rodnet end enårige markafgrøder. De kan således hente mere næring dybere i jorden. Desuden formuleres dødt ved og løv fra træer og buske og bidrager til at øge jordens nærings- og kulstofindhold.

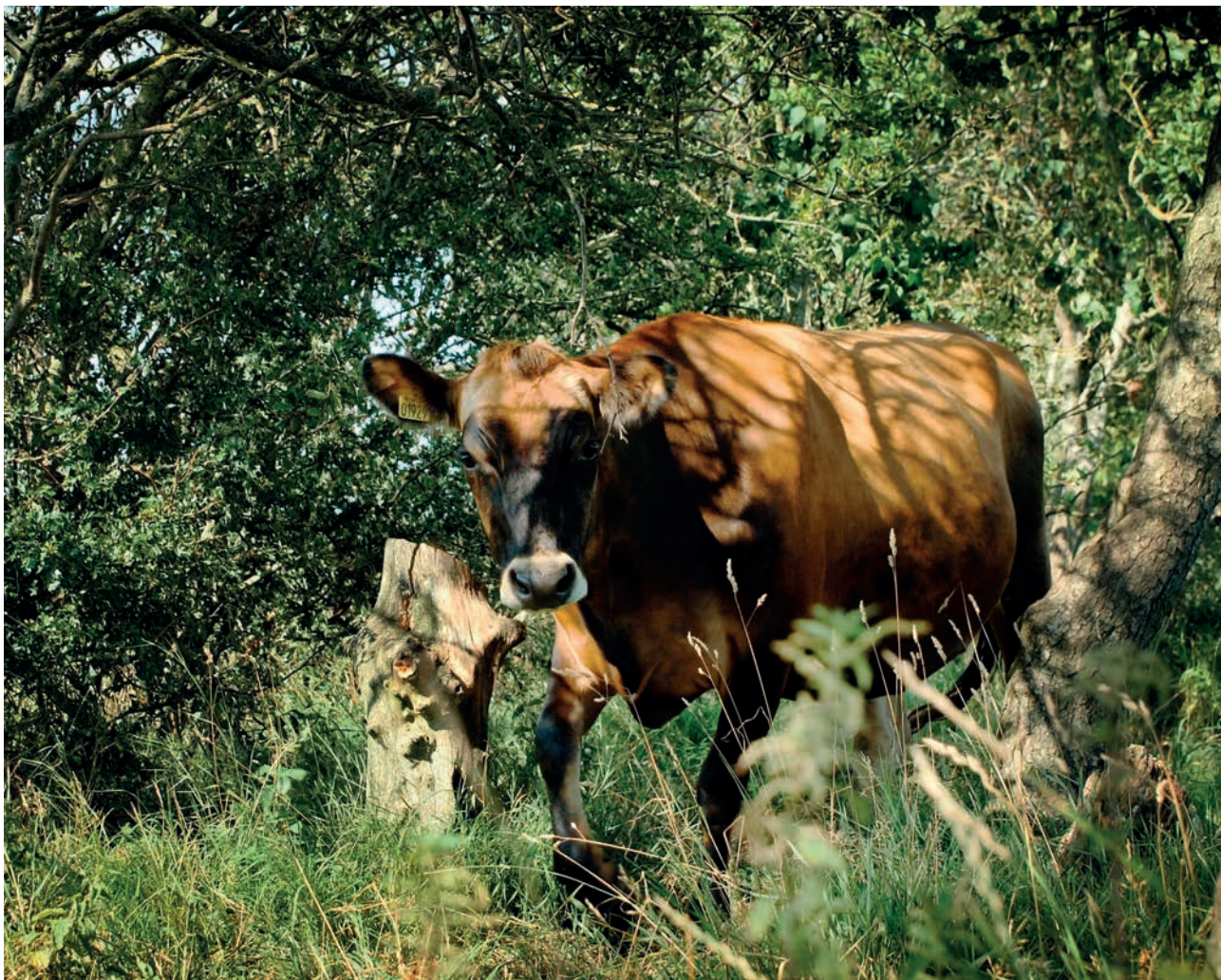
KULSTOFBINDING

Træer og buske binder CO₂ fra atmosfæren i form af kulstof i ved, løv og rødder. Kulstof bindes i levende planter men også i jorden, når dødt organisk materiale fra træer og buske omsættes af mikroorganismer. Derfor har skovlandbrug med træer og buske potentiale til at forbedre den enkelte bedrifts klimabelastning.

ØGET DYREVELFÆRD

I skovlandbrugssystemer med husdyr giver træer og buske mange fordele, herunder læ for vind, ly for regn og sne og skygge for solen. Skovdyr som grise, høns og kreaturer kan i et skovlandbrug udleve deres naturlige, instinktive adfærdsmønstre. Løv, rødder, frugter og øget tilstedeværelse af orme og insekter gør dyrenes kost mere varieret og bidrager ligeledes til øget adspredelse og aktivering.

Biodiversitet og dyrevelfærd påvirkes positivt i skovlandbrugssystemer, hvilket kan udgøre en del af produktionens fortælling og markedsføring.

AFSÆTNING TIL PROFESSIONELLE KØKKENER

I fødevarerbranchen er der klare tegn på, at kendskabet til, interessen for og efterspørgslen på produkter fra skovlandbrug udvikler sig positivt og skaber gode betingelser for økologisk skovlandbrug som investering i fremtiden. Afsætningen af økologiske produkter er i hastig vækst, ikke mindst i de professionelle køkkener, herunder offentlige køkkener, kantine-, og hospitalskøkkener, og alle steder efterspørges en endnu højere bæredygtighed, end hvad almindeligt økologisk landbrug kan levere. Fokuset på bæredygtige råvarer er blevet endnu stærkere i både offentlige og private professionelle køkkener, men køkkenernes viden om økologisk produktion har også rejst en række nye spørgsmål, især inden for emnerne klima og dyrevelfærd. Er økologi godt nok? Kan vi gøre det endnu bedre?

En lang række professionelle køkkener og indkøbsansvarlige begynder derfor i stigende grad at efterspørge varer, der ikke "kun" er økologiske, men også ansvarligt produceret på en måde, der sikrer f.eks. lavere klimabelastning eller højere dyrevelfærd. Skovlandbrug har den store fordel, at produktionsformen besidder lige netop de værdier, som disse kunder efterspørger.

Produkter fra skovlandbrug har altså potentialet til at blive en del af et virkelig stærkt brand, der efterspørges af alle, der ønsker at forarbejde, sælge og købe bæredygtigt producerede varer. Der er i branchen stor forståelse for, at produkter med

de ekstra værdier, skovlandbrug leverer, har en højere pris.

De færreste får dog tilført ekstra midler, og de metoder, køkkenerne tager i brug for alligevel at kunne prioritere at indkøbe dyrere råvarer fra skovlandbrug, vil i udbredt grad være de samme, som når køkkener lægger om til økologisk forbrug: fokus på sæson, reduktion af madspild, lavere forbrug af kød, øget forbrug af grønt og tilberedning af en større mængde mad fra bunden.

FLERE AFSÆTNINGSMULIGHEDER

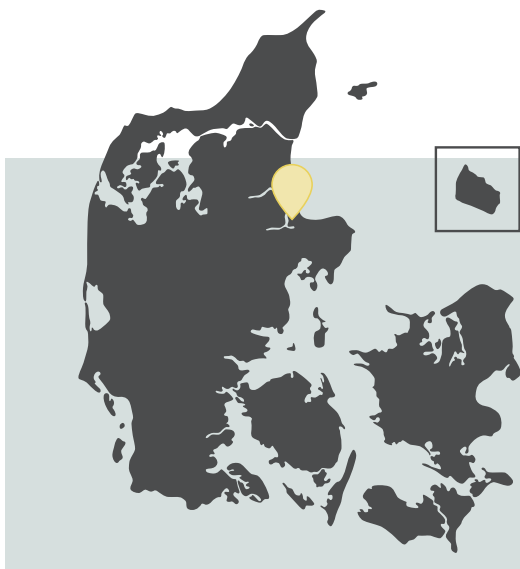
Den stigende efterspørgsel på varer fra bæredygtig fødevarerproduktion både blandt køkkener, forbrugere og politikere betyder, at der på sigt skabes flere afsætningsmuligheder for produktioner, der lever op til disse krav. Selv om der endnu ikke findes en decideret certificering af produkter fra skovlandbrug i Danmark, vil produktionens effekter, herunder mere natur, bedre næringsstofudnyttelse, kulstofbinding og øget dyrevelfærd, integrere en merværdi i fødevarer fra skovlandbrugssystemer.

Fordelene for landmanden ved at vælge skovlandbrug er altså i høj grad båret af efterspørgslen på bæredygtige varer. Skovlandbrug er det bedste bud, vi har på et landbrugssystem, som skåner klima og miljø, tilgodeser øget dyrevelfærd, er produktionsmæssigt effektivt og styrker biodiversiteten, og det er lige netop dét, fremtidens landbrugsproduktion skal kunne.

PRAKTISKE ERFARINGER RYDALSGAARD

Bent Rasmussen klar til at plante mirabelletræer, som senere skal podes med kræger. Hans råd til landmænd, som skal til at plante træer, er "Gå ikke på kompromis med hverken plantemateriale, renholdelse eller viden om regler og tilskud".

BEDRIFT

Rydalsgaard, Norddjurs, v. Bent Rasmussen

PRODUKTION

Kødproduktion af anguskvæg med 25 moderdyr og direkte afsætning. 30 hektar i omdrift, 10 hektar permanent græs og 10 hektar med skov og natur.

SKOVLANDBRUGSSYSTEM

Kødkvæg afgræsser to hektar med havtorn, kræger og slåen.

TRÆERNES FORMÅL

Naturværdi, dyrevelfærd, kulstoflagring, rekreativ værdi og fødevarer.

Havtornenes karakteristiske gul-orange bær er rige på bl.a. antioxidanter og C-vitamin. De kan spises rå eller forædles, og både bær og løv kan bruges som næringsrigt kvægfoder.

Slåen danner efter en årrække tykke buskader, der er ideelt habitat for småfugle, pattedyr og insekter. Frugten kan bruges til snaps og syltes som 'nordiske oliven'.

BEPLANTNING

Skovlandbruget er etableret på to hektar, hvor der er plantet en række havtorn med 1,2 meters afstand i fem sammenhængende bæltter á fire meters bredde - i alt ca. 700 planter på knap 0,6 hektar. Der er iblandet enkelte planter af kræge og slåen for at variere beplantningen. Rækkerne er nord-sydgående med en afstand på knap 20 meter og kommer til at skabe læ for vestenvinden, når planterne er udvoksede. Der er kløvergræs mellem rækkerne, og græsmarken skal på sigt fungere som vinteropholdssted for gårdens kødkvægsbesætning.

FORMÅL

Natur: Planterækkerne skaber læ på et vindblæst sandet areal. Hvor der før var åben mark, skabes der næsten to kilometers overgang mellem den dyrkede mark og planterækken med permanent græs og vedbevoksning. Det skaber nye levesteder og tiltrækker nye dyrearter.

Dyrevelfærd: Etableringen af skovlandbruget udvider det areal, der kan bruges som overvintringsfold til gårdens kødkvægsbesætning. Det mindsker slidet på vinterfoldene, og den gødning, der leveres af dyrene i perioden med vinterfodring, fordeles over et større areal og på arealer, hvor udnyttelsen af næringsstofferne er højere.

Produktion: Et stort udbytte af havtorneplanterne er ikke en betingelse for, at skovlandbruget lever op til forventningerne, men hvis udbyttet er tilstrækkeligt, skal havtornene plukkes og afsættes til konsum, evt. ved selvluk.

ERFARINGER

- Plantningen i april 2020 var hurtigt overstået. Hele familien hjalp til og var færdige efter et par timers arbejde.
- Vigtigheden af ikke at gå på kompromis med plantekvaliteten viste sig tydeligt i det vanskelige dyrkningsår, 2020 var.
- Havtorn kræver opmærksomhed efter etablering, da planten er sart ved højt ukrudtstryk. Den tørre periode gjorde det nødvendigt at renholde i sensommeren.
- På tør sandet jord bør forårsplantning undgås, og selv om det er en stor opgave, anbefales det at håndvande et par gange lige efter plantning og i løbet af de tørreste perioder.
- Der går et par år, før planterne har læhegnsfunktion, men planternes strukturelle ændringer tiltrækker hurtigt ny natur. Et agerhønepar havde i år territorium i de opløjede plantestriber, og i rækkerens uslåede græs myldrede det med edderkopper og bredtæger, da der i august blev luget.
- Det kan stadig være uklart i forbindelse med drifts kontrol, hvilke regler, der gælder for skovlandbruget.

PROBLEMER OG UDFORDRINGER

- Havtorneplanterne blev leveret som stiklinger med en meget begrænset rodudvikling. I et normalt år havde det sikkert fungeret, men i etableringsområdet var det i 2020 ekstremt tørt. Der faldt stort set ingen regn i det sene forår, og det var usædvanligt varmt og tørt i august måned. Det var der en del planter, der ikke overlevede, og 2/3 udviklede sig slet ikke. Set i bakspejlet ville det have været en fordel at lade stiklingerne stå i velplejet planteskolejord og først plante dem ud i efteråret. Det var ikke muligt at vande optimalt på voksestedet, og fordampningen var i perioder så høj, at vanding ville have haft begrænset effekt.
- Der har været udfordringer i forbindelse med landbrugets arealkontrol, da kontrolløren var usikker på reglerne for skovlandbrug. Disse er dog blevet mere klare, efter kontrollen har afstemt retningslinjerne, og idet der inden etablering blev ansøgt om forhåndsgodkendelse direkte hos Landbrugsstyrelsen.
- Skovlandbrugets etablering har krævet logistisk tilvænnelse, da træækkerne har foranlediget nye køreveje til omkringliggende marker. Det skal altid gennemtænkes inden plantning, hvordan logistikken planlægges bedst muligt omkring træerne.

GODE RÅD

Gå ikke på kompromis, når der skal skabes de bedste betingelser i forbindelse med etableringen, hvad angår planterne, plantningen, renholdelsen og afklaringer af regler, som er relevante i forbindelse med kontrol af skovlandbruget i fremtiden.

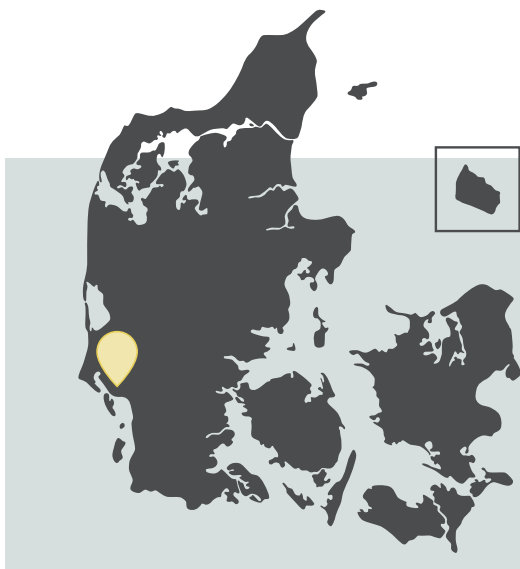
BENT RASMUSSENS SYN PÅ KONCEPTET FREMADRETTET

”Jeg troede egentlig, jeg var meget bevidst om de positive virkninger af skovlandbrug for verden og mig selv, men efterhånden, som jeg fået mere erfaring med arbejdet i praksis, er jeg blevet endnu mere overbevist”, siger Bent Rasmussen. ”Konceptet og systemet har stor værdi og skaber balance i den produktion, vi allerede har på vores bedrift. Det er lidt farligt at blive smittet af skovlandbrugstanken. Planerne om det næste markestykke, der skal suppleres med rækker af frugttræer og – buske, er allerede lagt”.

PRAKTISKE ERFARINGER FORUM ØSTERGAARD

Efter Bjarne Larsen plantede frugtræer var det vigtigt at lære af en fagperson at beskære træerne korrekt. Det er alfa og omega, for at træerne kan udvikle sig bedst muligt.

BEDRIFT

Forum Østergaard v. Bjarne Larsen

PRODUKTION

Planteavl med kornafgrøder til konsum, som afsættes til DLG eller mindre møl-
leri. 200 hektar, 160 hektar i omdrift og 40 hektar med vedvarende græs.

SKOVLANDBRUGSSYSTEM

Planteavl med æble-, pære-, blomme-, hasselnødde-, valnødde- og ægte
kastanjetræer.

TRÆERNES FORMÅL

Fødevarer, naturværdi, kulstoflagring, miljøværdi og rekreativ værdi.

På Forum Østergaard er der plantet forskellige sorter af spiseæbletræer....

... fire sorter af hasselnøddetræer...

... valnøddetræer...

... og forskellige sorter af pæretræer.

BEPLANTNING

15 hektar skovlandbrug, heraf to hektar frugt- og nøddeplante, resten er almindeligt agerbrug og planteavl imellem de bæltter af frugttræer, der er plantet. Der er fem bæltter med to rækker træer i hver. Der er 32 meter mellem hvert læbælte af frugttræer, heraf fire rækker med æbletræer, to rækker med pæretræer, to rækker med blommetræer, to rækker med hasselnøddetræer og nogle valnødde- og spisekastanjetræer. I plantagen er der fem forskellige æblesorter, fire pæresorter, tre blommesorter og tre hasselsorter.

FORMÅL

Natur: Blandt andet permanentheden i det nye skovlandbrugssystem vil tilføre nye levesteder til insekter mm. og derved fremme biodiversiteten på arealet.

Klima: Både i træerne og i jorden vil der bindes store mængder kulstof og dermed forbedre bedriftens klimabelastning.

Produktion: Afsætning af frugt og nødder forventes at bibringe en yderligere indtægt til bedriften. Via skovlandbruget fordeles produktionsøkonomien på flere indtægtskilder (korn, oksekød, frugt og nødder) og gennem flere forskellige afsætningskanaler, hvilket kræver lidt mere fodarbejde til en start, men som samtidig gør produktionen mere robust overfor fremtidige udsving i både vejr og marked.

ERFARINGER

- I løbet af foråret og sommeren er der indsamlet erfaringer fra kollegaer, der producerer frugt, og gode råd fra konsulent om valg af arter og sorter, for derved at kunne udarbejde en planteplan, der tager hensyn til klima, jord og vestenvind.
- Efter høst blev arealet pløjet og tilsået med vinterhvede, bort set fra bæltterne, hvor der skulle plantes træer. Hveden blev sået enkelt ved brug af GPS. Der er opsat vildthejn omkring hele arealet efterfølgende – en opgave, der tog 40-50 timer.

- Træerne er plantet i november 2019 med pælebor. Det tog ca. 70 timer. To personer målte ud, én gravede, og to plantede.
- Arbejdet er udført af bedriften, dels for at spare penge, dels fordi det var givende at være med i processen. Det er livsberkræftende at plante træer i samarbejde.
- Der bliver ikke rodet i jorden under og omkring træerne de næste 30 år. Der er sået græsser og blomster i bunden, så der bliver plads til insekter, smådyr og fugle.

PROBLEMER OG UDFORDRINGER

Vejret var en udfordring, som har påvirket udviklingen af plantematerialet, både på planteskolen og på bedriften.

GODE RÅD

At have planterne i hænderne og selv sætte dem i jorden giver føling med deres sundhed og robusthed, så vedligeholdelsen den første tid kan optimeres. En overskuelig step-by-step planteplan er en stor hjælp, når planterne sættes i jorden, især hvis der skal plantes flere forskellige planter og sorter. Planteplanen kan være kompliceret og skal udtænkes og følges nøje, så det ikke bliver nødvendigt at flytte planter efterfølgende.

BJARNE LARSENS SYN PÅ KONCEPTET FREMADRETET

”I foråret 2021 bliver der etableret blivende blomsterstriber”, siger Bjarne Larsen. ”Jeg tænker tit på, hvordan det kommer til at gå, når vi engang skal høste og afsætte. Det bliver den store udfordring. Jeg satser på selvpluk og most og måske enkelte faste kunder, men vi får sikkert alligevel behov for ekstra arbejdskraft. Hvordan det skal løses, ved jeg ikke endnu”.

PRAKTISKE ERFARINGER SOMMERBJERG

På Sommerbjerg undersøger Mads Helms væksten af et af sine rød-el-træer. Hans råd til landmænd, som vil etablere skovlandbrug er, at planlægge etableringen i god tid og afsætte tilstrækkelig tid til at forberede jorden.

BEDRIFT

Sommerbjerg v. Mads Helms

PRODUKTION

Mælkeproduktion med 800 årskøer og levering til Them Andelsmejeri. 800 hektar, heraf tre skovlandbrug på 16 hektar mark.

SKOVLANDBRUGSSYSTEM

Malkekvæg afgræsser areal med hvid- og energipil, rødøl og morbær.

TRÆERNES FORMÅL

Kulstoflagring, naturværdi, dyrevelfærd og foder.

Foruden de velsmagende brombærlignende frugter, er morbærtræets løv og unge grene et næringsrigt fodermiddel til kvæg med højt indhold af råprotein og høj fordøjelighed.

Pil er en gavnlig træart for bestøvere som humlebien, da den blomstrer tidligt og leverer store mængder føde. Den har mange følgearter og stor værdi i naturudvikling.

BEPLANTNING

Bælter med energipil, hvidpil, rødøl og 30 morbærtræer i rækker med 12 meters mellemrum. De 12 meter er valgt, fordi marken mellem træerne fortsat skal dyrkes i et normalt økologisk sædskifte. Rækkerne med de i alt 3.000 træer optager tilsammen 0,6 hektar af marken. Mads Helms bruger læhegn og skovstykker aktivt i sin afgræsningsstrategi på Sommerbjerg.

Formål

Klima: Der bindes kulstof i træernes ved og i jorden under træerne. Kulstofbindingen er en af de primære faktorer, der motiverede Mads Helms til at etablere skovlandbruget. Han håber, at han bl.a. herved kan mindske sin bedrifts klimabelastning.

Foder: Køerne har altid opsøgt de omkringliggende læhegn for at æde løv. Derfor har Mads Helms valgt at plante arter, som i næringsstofanalyser har vist sig at have en høj foderværdi. Særligt morbær og rødøl har i analyserne en påvist høj fordøjelighed og proteinindhold. Forventningen er, at pil ligeledes vil være et godt fodermiddel. Løvet skal ikke erstatte en stor procentdel af køernes foder, men fungere som et supplement.

Natur: Blandt andet permanentheden i det nye skovlandbrugssystem vil tilføre nye levesteder til insekter mm. og derved fremme biodiversiteten på arealet.

Dyrevelfærd: Mads Helms vurderer, at træerne bidrager til at øge køernes velfærd på Sommerbjerg. Det er naturligt for køerne at bevæge sig mellem træerne, og disse vil kunne yde læ i blæst og skygge i varme perioder. Selv ved 20 graders varme kan køernes fordøjelse og omsætning i vommen være påvirket negativt. Det kan have negative konsekvenser for køernes energibalance og mælkeydelse. Træerne giver også køerne mulighed for at udføre pels- og hudpleje, hvilket kan være afstressende for dem.

ERFARINGER

- Træerne er plantet ultimo november 2019. Planterne rakte lidt længere end planlagt, og arealet er derfor blevet lidt større.
- Træerne er plantet ved håndkraft og spader med familiens hjælp. Det var en god opgave at udføre sammen, som øger medansvaret for skovlandbruget og motivationen for at følge dets udvikling i mange år.
- Der er læhegn eller skovstykker omkring de fleste marker,

som kan integreres og udnyttes i bedriftens afgræsningsstrategi.

- Træerne kan være med til at forlænge afgræsningsperioden, da de giver ly og læ til køerne i efteråret.

PROBLEMER OG UDFORDRINGER

- Planen var at dybdepløje forud for plantning, men det var ikke muligt pga. u hensigtsmæssige vejrforhold og store mængder nedbør. Det lykkedes at fræse arealet med fint resultat.
- Det er nødvendigt at opsætte hegn omkring arealet for at beskytte planterne mod krondyr og harer. Det var ikke muligt i forbindelse med plantningen pga. vejret. Det blev derfor først gjort bagefter, hvilket resulterede i, at mange af træerne nåede at blive skadet af vildtet.
- Energipiletræerne var store med en meter lange rødder, hvorfor de var svære at plante. De udgør kun 1/3 af planterne, men tog lige så lang tid at plante som piletræerne, der var mindre og nemmere at håndtere.

GODE RÅD

Planlæg etableringen i god tid og afsæt tilstrækkelig lang tid til at forberede jorden. Det er bekræftende og perspektivrigt at plante træer, og det kan være en fin opgave at samarbejde om for familien, medarbejdere eller andre med gang på gården.

MADS HELMS' SYN PÅ KONCEPTET FREMADRETTET

”Jeg er overrasket over den store interesse for projektet, og jeg har ikke fået en eneste negativ kommentar”, siger Mads Helms. ”Hvis ikke det tog så mange år for træer at vokse op, tror jeg, plantning af træer hurtigt kunne gøre en stor forskel i landbruget for klimaet. Det er vigtigt at få skovlandbrugskonceptet foldet ud, så mange flere bliver opmærksomme på potentialerne. Det er længe siden, jeg har været med til noget så meningsfuldt. Det er win-win-win-win. Det spændende nu er, hvordan det kommer til at gå med at integrere kvæg og planteavl med træerne”.

FRA JORD TIL BORD EN GUIDE TIL FOODSERVICE

LANDMAND

NYTTIG VIDEN OM DEN FØRSTE KONTAKT

Som vist i figuren er der flere afsætningsveje, som kan være relevante ved salg af skovlandbrugsprodukter til foodservice. For at opstarte og siden øge afsætningen skal der skabes efterspørgsel, f.eks. ved at vise produkter frem og fortælle deres historie.

Er der ønske om at afsætte til køkkener, har de ikke altid mulighed for at modtage besøg, og det er derfor en god idé at finde andre måder at komme i kontakt på, f.eks. deltage på messer, invitere på besøg eller lave opslag på sociale medier. Kig efter Det Økologiske Spisemærke, som viser vej til køkkener, som prioriterer økologisk forbrug og bæredygtighed. Køkkener med Det Økologiske Spise-

mærke har generelt stort fokus på at mindske madspild, bruge råvarer i sæson, og tilberede måltider fra bunden. Arbejdet med øget økologisk forbrug har øget køkkenernes viden om råvarers oprindelse og forståelsen for merværdien af økologiske produkter.

Hvis skovlandbrugsprodukter skal indgå i køkkenets økologiregnskab, skal producenten være opført på Fødevarestyrelsens liste over økologigodkendte virksomheder/landbrug på fødevarestyrelsens hjemmeside. Se her: rb.gy/biakki. Se også oversigt over køkkener med Det Økologiske Spisemærke på oekologisk-spisemaerke.dk. Se vejledning i lokal afsætning på lokalafsaetning.dk.

INDUSTRI OG PRODUCENTSAMMENSLUTNING

Fordele: Der er andre, der tager sig af forarbejdning, emballering, afsætning, logistik og markedsføring.

Ulemper: Produkterne kan blive "anonyme", hvorved der ikke opnås merværdi for den unikke historie.

Værd at vide: God dialog og godt samarbejde mellem producenten og spisestedet har afgørende betydning for at et koncept, der tilgodeser og understøtter produktets merværdi.

Frugter og bær fra skovlandbrugssystemer har stor værdi for mange aftagere i foodservice.

GROSSISTER

Fordele: God adgang til logistisk netværk og kunder.

Ulemper: Lavere pris, skærpede krav til leverandørerne og mindre synlighed.

Værd at vide: Mange grossister har fokus på lokale produkter og vil gerne være mellemlid mellem producent og kunde, så det kan anbefales at tage en snak med en eller flere grossister for at afsøge mulighederne. Det kan være svært at få lokale varer direkte fra producenter via grossisterne til offentlige udbud, og det er som regel den private del af foodservice, der har adgang til disse produkter.

Det er ofte ikke vejen fra producenten til grossisten, der er svær,

men derimod udbudsreglerne, der gør varerne utilgængelige i den offentlige del af foodservice. Der findes mange grossister. Ud over de kendte totalleverandører, er der en stor underskov af specialleverandører af frugt og grønt, kød, fisk, drikkevarer osv. Der er en bred tradition for, at køkkener (medmindre de er underlagt en indkøbsaftale) indkøber fra såvel en totalleverandører som specialleverandører. Det kan derfor være en god ide at tage en snak med f.eks. den lokale grøntgrossist. Hvis du som producent ønsker at levere til Foodservice Grossister, skal du være opmærksom på, at der er skærpede EU-krav for at kunne levere til denne gruppe.

OFFENTLIGE KØKKENER

Fordele: Direkte kundekontakt og direkte afregning (hvis aftalen er indgået direkte med grossisten).

Ulemper: Må ofte ikke handle direkte, da køkkenerne er underlagt udbudsregler. Der er dog visse undtagelser og muligheder, som er værd at kende til, se mere under "Mere økologi i offentlige indkøb", se rb.gy/umpmx4

Værd at vide: Det er essentielt at undersøge indkøbsaftalerne i den pågældende kommune/region:

- Hvornår skal kommunens indkøbsaftale i udbud?
- Hvem sidder med ansvaret hos kommunen?
- Hvilke køkkener er med i arbejdet omkring udarbejdelse af udbudsmaterialet?

Arbejdet med et nyt udbud starter tre til seks måneder før selve annonceringen ved inddragelse af interessenter og på det tidspunkt er det muligt som producent at præsentere produkter. Alle kommuner og regioner har stort fokus på bæredygtighed og FN's 17 Verdensmål, og økologisk skovlandbrug taler lige ind i denne dagsorden.

Ud over udbudsreglerne er der andre barrierer at være særligt opmærksom på som mindre producent, der vil levere til offentlige køkkener. Der kan f.eks. være uoverensstemmelse mellem de ønskede mængder og de mængder, den enkelte avler producerer, samt krav om forarbejdningsgrad og ensartethed. En god dialog om disse og lignende forhold er vigtig løbende og inden, aftaler indgås.

PRIVATE KANTINER, HØJ- OG EFTERSKOLEKØKKENER MFL.

Fordele: større mængder kan afsættes, direkte kundekontakt, direkte afregning og større fleksibilitet i menuen.

Ulemper: logistiske udfordringer og stor indsats krævet for at fastholde samarbejdet og forblive aktuel.

Værd at vide: Som producent er det vigtigt at sætte sig ind i stedets politikker, da produkterne måske understøtter en bæredygtighedsstrategi, undervisningsplan eller temauger.

SELVSTÆNDIGE RESTAURANTER OG CAFEÉR

Fordele: direkte kundekontakt og direkte afregning.

Ulemper: logistisk udfordring, stor indsats kan være krævet for at fastholde samarbejdet/forblive aktuel, ofte aftages små mængder, og menuer skifter, hvilket gør afsætning ustabil.

Værd at vide: For at kunne sælge til restauranter som producent er det vigtigt at kunne forklare kort, hvad skovlandbrug er på en måde, så kokken kan videreføre det til tjeneren, som igen skal kunne fortælle det til gæsten. Hvad adskiller skovlandbrug fra almindeligt landbrug? Hvad er merværdien af produkterne?

Køerne i skovlandbruget på Lille Svanholm søger skygge, ly og læ under træerne, plejer deres pels og æder af løvet. Det øger dyrevelfærden og giver indhold til historiefortællingen om skovlandbrugsprodukterne.

TANKER OM AFSÆTNINGSSTRATEGI

SKOVLANDBRUG ER EN DEL AF NOGET STØRRE

Henrik Pedersen er økologisk landmand og skovlandbruger på Lille Svanholm uden for Brønderslev. Henrik Pedersen driver 100 ha og leverer mælk til Thises *Mælk ad libitum* koncept. På Lille Svanholms marker er der plantet mange træer og buske, både i læhegn, remiser, små frugtplantager og reelle skovstykker, og størstedelen har køerne adgang til. Det giver god mening for såvel dyrevelfærd som for klima og biodiversitet.

Da Henrik Pedersen sammen med sin kone købte deres gård i 1990, havde de aldrig hørt ordet "skovlandbrug". Det eneste, de ville, var at drive et landbrug økologisk og i pagt med naturen. Især var det idéen om at højne dyrevelfærd og biodiversitet, der var tiltalende. Siden er bevidstheden om klima og gårdens CO₂-regnskab blevet større, samt bevidstheden om, at dette kan forbedres væsentligt ved at anlægge træer og buske.

På gården er den bærende forretning salg af mælk fra ca. 50 årskøer. Desuden er der seks får, 20 høns og en mindre produktion af grøntsager og rabarber, og gårdens produkter sælges bl.a. i vejbod. Gården har et mindre skovlandbrug med produktion af æbler, pærer og bær, som primært er til parret selv, men som på sigt ligeledes kan sælges i vejboden eller via et partnerskab med et spisested, som ville stå for høsten.

Ud over CO₂-binding og det dermed forbedrede klimaregnskab for gården, har træerne det helt overordnet formål at skabe høj dyrevelfærd for gårdens køer. Køerne gnubber sig på træerne for at pleje deres pels, æder af dem for at variere deres foder, og søger skygge under dem om sommeren og læ ved dem, når det blæser. Selv om køerne frit kan gå ind og ud ad stalden hele året rundt, oplever Henrik Pedersen ofte, at de foretrækker at være ude mellem træerne, selv når det sner og fryser. Køerne kælder også imellem træerne, og for ikke at forstyrre for meget holder Henrik Pedersen øje igennem en kikkert, men der er sjældent behov for hjælp.

KØD OG MÆLK FRA SKOVLANDBRUG

Henrik Pedersen leverer mælk til Thise Mejeri til konceptproduktet *Mælk ad libitum*, hvilket er i tråd med filosofien om at drive landbruget mere naturligt. Til andre landmænd, der vil i gang med skovlandbrug, er Henrik Pedersens bedste råd: "Start med at etablere læhegn af

forskellige slags. Ikke kun løvtræer, men også graner for at give køerne læ. Overvej at etablere træer, der bidrager med noget spiseligt. Selv om du ikke umiddelbart kan høste det, er det fremragende føde til både de vilde dyr og køerne og måske vil det være muligt at opstarte salg senere. Diversitet skaber glæde, ikke kun for dyr, fugle og insekter, men også for mennesker. Man bliver aldrig for gammel til at føle glæden ved at plukke et æble". Henrik Pedersen fortæller også, at diversiteten på ejendommen er nøgleordet. I en sæson med lavt udbytte af æbler på grund af frost, er der måske højt udbytte af rabarber.

"Markedsføring af vores mælk tager Thise sig af, da vi leverer som én af to gårde til konceptet Mælk ad libitum, siger Henrik Pedersen. "Der er ingen tvivl om, at forbrugerne har stort fokus på alle de værdier, vi som landmænd kan lægge i vores produkter ved at drive vores bedrifter med større omtanke. Vi skal bare blive endnu bedre til at fortælle det, når vi gør en forskel og rent faktisk ikke altid sætter pengene først".

"Markedsføringen af de produkter, vi har i vejboden, giver sig selv. Vi har opsat skilte, så folk kan få øje på os, når de kører forbi. Derudover har vi mange stamkunder og markedsfører os via "mund til mund" metoden. Vi tjener ca. 10% mere på vores kød, når det sælges direkte til forbrugere end når det sælges via slagteriet, men hertil kommer, at det er rart at møde sine kunder og opleve deres glæde ved et ordentligt stykke kød og gode grøntsager. Det er dejligt at få gode tilbagemeldinger - det har også en værdi", siger Henrik Pedersen.

Han har flere kollegaer i området, der sælger til restauranter og via Facebook. Det er de glade for, men det kræver tid og evner at sætte sig ind i markedsføringen, opbygge et netværk og få logistikken til at fungere. Se film om Henrik Pedersens skovlandbrug på Økologisk Landsforenings kanal på YouTube: [youtube.com/user/OrganicDK](https://www.youtube.com/user/OrganicDK)

SALG AF SKOVLANDBRUGS- PRODUKTER TIL PROFESSIONELLE KØKKENER

Skovlandbrugsprodukter fra økologisk skovlandbrug opfylder de professionelle køkkeners ønsker om bæredygtige råvarer. Produkter fra skovlandbrug efterspørges i vid udstrækning af køkkener, der har en målsætning om at bruge fødevarer fra bæredygtig produktion.

Æbletræer og andre frugt- og bærbærende vedplanter er gode fødekilder for bl.a. insekter og fugle. Det understøtter øget biodiversitet på arealet, hvilket kan indgå historiefortællingen om skovlandbrugsprodukterne.

Måltidet er under pres som en af de helt store klimasyndere. Derfor arbejder professionelle køkkener målrettet for at bruge råvarer i sæson, minimere madspild, mindske forbruget af kød og øge forbruget af frugt og grønt. Nu er tiden kommet til at løfte blikket fra tallerkenen og se på selve råvaren og dens oprindelse. Køkkenerne er i stigende grad på udkig efter råvarer, der har oprindelse i bæredygtig produktion.

LÆR KUNDEN AT KENDE

Salg til professionelle køkkener er i høj grad baseret på personlige relationer. Restauranter, kantiner og andre professionelle køkkener prøver at sætte en høj standard for alt, hvad de lægger navn til. Leverandører til køkkenet skal kunne leve op til denne standard og gode personlige relationer og dialog om kvalitetskravene er afgørende for det gode langsigtede samarbejde.

Gode råd:

- Investér tid i at lære hinanden godt at kende
- Prøv at forstå hinandens filosofi om mad og måltider
- Vær realistisk – hvad efterspørges og hvad kan leveres hvor-
når og i hvor store mængder?

- Aflæg besøg hos hinanden og del synspunkter om udfordringer og muligheder åbent og ærligt
- Sørg for at give fyldestgørende information om produkterne
- Vælg rette tid og sted til at tage kontakt til nye kunder

Det gode samarbejde kan have et langt tilløb, så der er mulighed for at lære hinanden godt at kende. Det giver som regel de bedste forudsætninger for en langvarig relation, hvor både producent og kunde kan udvikle forretningsmuligheder og skabe de bedste forudsætninger for at tilbyde den bedste måltidsoplevelse til gæsterne i restauranten eller kantinen.

Professionelle køkkener, restauranter og kantiner kan være udfordrede af tidsplaner og budgetter, og en god dialog om, hvordan der bedst opnås synergi med produktionen i skovlandbrugssystemet, er nødvendig for at afstemme forventninger og understøtte det gode samarbejde:

- Overhold alle aftaler til punkt og prikke
- Afstem forventninger om leverancer
- Både producent og kunde bør sætte sig ind i regler på området, f.eks. leveringsforhold, sporbarhed til faktura, osv

Produkter fra et skovlandbrug tilbyder et mere bæredygtigt alternativ end fødevarer fra den traditionelle landbrugsproduktion.

KØKKENERNE ER KLAR - INTERESSEN ER DER!

Et vigtigt succeskriterie er at levere skovlandbrugsprodukter af høj kvalitet som et bæredygtigt alternativ og formidle den gode historie om produkternes oprindelse og produktion. De fleste professionelle køkkener opererer med flere bundlinjer. Klima og miljø er for længst blevet en del af køkkenernes verdensbillede, men de arbejder bredere end det, og økologiske skovlandsbrugsprodukter kan imødekomme kravene fra flere af disse bundlinjer:

- Gode spiseoplevelser: Den gode oplevelse for gæsten er alt-afgørende. Gæsterne skal gå glade hjem og anbefale stedet til andre.
- Økonomi: Råvarer i sæson, minimering af madspild, lavere forbrug af kød af højere kvalitet og intelligent sammensætning af menukort giver bedre køkkenøkonomi.
- FN's 17 Verdensmål: Brug af skovlandbrugsprodukter bidrager til Verdensmålene, ikke mindst mål nummer 12: ansvarligt forbrug og produktion.
- Arbejdsglæde: Mange køkkener beretter om stor tilfredshed ved at arbejde med økologiske kvalitetsprodukter og det gode håndværk.

SALGSTALEN TIL KØKKENET

Skovlandbrug er dyrkning af træer og buske med dyrehold eller planter. Skovlandbrugssystemet er mere robust, idet det tilgodeser høj dyrevelfærd, øget biodiversitet og minimeret klimabelastning fra landbruget.

- Smagen og kvaliteten kan leve op til køkkenernes høje standarder.
- Skovlandbrug er med til at sikre biodiversitet af dyr og planter.
- Træerne binder CO₂ fra luften og er dermed med til at skabe et mere klimavenligt landbrug.
- Træerne holder på vandet i tørre perioder og mindsker risiko for erosion i våde perioder, dvs. skaber et mere robust landbrugssystem.
- Høj dyrevelfærd og skovlandbrug går hånd i hånd.

Skovlandbrug leverer således alt, hvad de professionelle køkkener med visioner om bæredygtig klimarigtig drift efterspørger, når de er på udkig efter leverandører med samme værdier som dem selv.

SKOVLANDBRUG I DANMARK

Her kan du se placering og kort beskrivelse af nogle af de skovlandbrugssystemer, der findes i Danmark.

Forskellige sorter af æbletræer i skovlandbrugssystemer er gavnlige for dyrelivet, og frugterne har værdi som spise- eller mostæbler til eget forbrug eller salg.

Bær i skovlandbrugssystemer kan med fordel kombineres med planteavl og sælges til konsum. Samtidig kan der søges frugt-/bærtillæg, hvis kravene overholdes.

1. Ånumgård

Planteavl
Solbær

2. Astrup Hedegaard

Planteavl
Solbær

3. Birkegården

Grise
Høns
Hassel
Bærbuske
Æbler
Hyldebær
Spisekastanjer
Valnøddetræer

4. Enghave Naturlandbrug

Permakultur
Gæs
Bærbuske
Frugttræer
Naturpleje
Kødkvæg
Får
Løvtræer

5. Eskelyst

Kødkvæg
Får
Grise
Hassel
Solbær
Havtorn
Ask
Pil

6. Forum Østergaard

Planteavl
Frugttræer
Nøddetræer

7. Gershøj Økobrug

Maltbyg
Humle

8. Gjølbigård

Bier
Løvtræer

9. Gurre Skovhave

Skovhave
Bær
Frugttræer
Nøddetræer

10. Hagelsgaard

11. Hedeagergaard

Kvæg
Svin
Frugttræer

12. Hertha Levefællesskab

Grøntsager
Malkekvæg
Løvtræer

13. Hestbjerg Økologi

Grise
Poppel

14. Horseborg

Æbletræer
Pæretræer
Blommetræer
Siberisk Ærtebusk

15. Hvanstrup

Malkekvæg (opdræt)
Løvtræer
Løvtræer
Kartofler
Hvede

16. Ivan Jørgensen

Løvtræer
Kartofler
Hvede

17. Katrinelunden

Grise
Gæs
Frugttræer

18. Kjærsgaard

Planteavl
Solbær

19. Lauralyst

Kødkvæg
Blåbær
Hindbær
Æblertræer

20. Nørre Vinstrup

Grise
Høns
Bærbuske
Løvtræer
Frugttræer
Permakultur
Pil
Skovhave
Rabarber
Aronia
Malkekvæg
Bier

21. Nørremadegaard

Grise
Hyld
Kvæde
Buskfrugt

22. Ny Vraa

Pil

23. Øster Lind

Planteavl
Solbær
Ribs
Stikkelsbær

24. Permakulturhaven

Permakultur
Grøntsager
Kaniner
Frugt- og nøddetræer

25. Rydalsgaard

Kødkvæg (Angus)
Havtorn
Slåen
Kræger

26. Skovvirke

Grøntsager
Urter
Gæs
Ænder
Permakultur
Nøddetræer
Frugttræer
Bærbuske
Slyngplanter
Græs
Høns
Geder
Grise

27. Sommerbjerg

Malkekvæg
Løvtræer

28. Svanholm

Malkekvæg
Frugttræer
Løvtræer
Rabarber
Frugthave
Høns

29. Troldgaarden

Grise
Løvtræer

30. Ulvehøjgård

Grise
Høns
Pil
Poppel

31. Yduns Have

Grøntsager
Høns
Bærbuske
Frugttræer
Nøddetræer

Se mere her: okologi.dk/skovlandbrug/danmarkskort

Har du etableret skovlandbrug på din bedrift, og vil du registreres på kortet, så skriv til Jannie Bak Pedersen på jbp@okologi.dk mærket "Danmarkskort over skovlandbrug".

Agro Food Park 15
8200 Aarhus N
87 32 27 00 | info@okologi.dk